Organ for SOR

Rapport

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET I OSLO

Nr. 4 1991 37. årg.

**KOMMUNIKASJON –
en forutsetning for læring**

Tilrettelagt læring:
**– En kjempeutfordring for
det ordinære skoleverket**

N. Aasen skole:
– Vi går ned med flagget til topps!

**Når skal dei funksjonshemma
kome med i arbeidslivet?**

SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

ISSN 0802-2224

Rapport

Utgiver: SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

Leder: Orvar Thorsrud, Lyngv. 8, 2312 Ottestad, tlf. 065/76 675

Sekretær: Tormod Mjaaseth, Hamreheia 17, 4631 Kristiansand S., tlf. 042/90 571

Redaktør: ÅSE STAUDE

Bladet kommer ut med
6 nummer i året.
abonnementspris kr. 80,– pr. år.
løssalgspris kr. 15,– pr. nr.

ABONNEMENT/ADRESSE-FORANDRINGER:
Forretningsfører **Alf Skansen**
Teglvegen 2, 2312 Ottestad
Tlf.: 065/77 151 el. 064/12 000
Bankgiro: 1813.10.53580
Postgiro: 5 09 47 35

ANNONSER:
RAPPORT
Postboks 98, 3570 Ål
Tlf.: 067/81 694
Bankgiro: 2320.07.17384

MANUSKRIPTER
sendes redaktør **Åse Staude**
Homans vei 18, 1310 Blommenholm
Tlf.: 02/54 14 21

SOR's Forskningsfond:
Gunnar Brekke
Haukelandsbakken 2
5009 Bergen
Tlf. 05/20 02 30

I DETTE NUMMER:

Tilrettelagt læring ..... s. 109

KOMMUNIKASJON
– en forutsetning for læring ..... s. 110

Tilrettelagt læring:
– En kjempeutfordring for det ordinære skoleverket ..... s. 113

"Mye atferd" og spesielle lærebetingelser ..... s. 116

Birkelid skole ved skilleveien ... s. 118

N. Aasen skole:
– Vi går ned med flagget til topps ..... s. 122

Program for årskonferansen ... s. 126

Når skal dei funskjonshemma kome med i arbeidslivet? ..... s. 128

NFPU 19. kongress:
"Øll hava heimarett" ..... s. 131

DISSIMILIS med løs snipp
– og nye planer ..... s. 133

Nytt fra SOR ..... s. 134

Tilrettelagt læring

Læring og utvikling henger sammen. Dette vet vi, og dette ble ettertrykkelig slått fast på SOR-konferanse i Kristiansand tidligere i år, forøvrig et høyst aktuelt tema nå som HVPU er i ferd med å avvikles og tusenvis av mennesker med psykisk utviklingshemming flytter ut av institusjonene for å få sine tilbud i kommuneregi. Tilrettelagt læring er også hovedtema i dette nummer, "Rapport" har bl.a. besøkt to skoler for elever med lærevansker: en som skal nedlegges og en som skal omlegges.

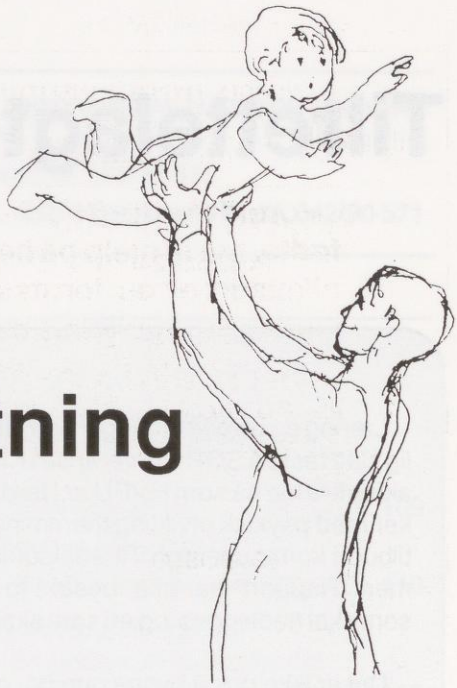
Det er ikke nok å bygge opp bo- og omsorgstilbudene i kommunene. Det er ikke nok å erkjenne tilrettelagt læring som en kjempeutfordring for skoleverket. Mener vi alvor med at livssituasjonen skal normaliseres, må det skapes grunnlag for læring, utvikling og levelig liv. Spesialpedagogikk overfor de aller svakeste er bare såvidt begynt. Nå må vi ta vare på spesialkompetansen og la gode erfaringer få videreutvikles!

Når skal funksjonshemmede komme med i arbeidslivet? spør lærere ved Kviltorp videregående skole i Molde. Debattinnlegget føyer seg inn i tankerekken om tilrettelagt læring.

Arbeid/sysselsetting er ett av midlene for en utvikling, og da er det ytterst nedslående at friske initiativ for å skreddersy en utdanning av arbeidsledere for funksjonshemmede skal støve ned i mapper av mangel på offentlig støtte. I mellomtiden går 30-50.000 mennesker med ulike funksjonsproblemer og ønsker seg jobb.

åst-

KOMMUNI-KASJON – en forutsetning for læring

Samspill kan trenes/babystyrt atferd

Strømstad, som er faginspektør ved Åkershagan skole, fokuserte på tidlig samspill og babystyrt atferd. Hos barn med psykisk utviklingshemming kan det oppstå problemer i den aller første kommunikasjonen som er så fundamental for senere utvikling. Mens vanlige barn har et stort atferdsrepertoar helt fra fødselen av: blikk, lyder, kroppsspråk etc., har barn med skader svakere signaler. Foreldre opplever ikke den forventede kontakt og føler seg avvist. Uten å ane hva de gjør, kan de også avvise barnet (gi mindre oppmerksomhet, gi litt mindre mulighet for samspill). Det motsatte burde jo skje, for barna trenger ekstra mye oppmerksomhet med tanke på videre utvikling. Barn som ikke mestrer dette tidlige samspillet, kan vi senere finne igjen som passive individer, tilbaketrukket i sin verden...

- Aktivt samspill kan trenes, Strømstad tok til orde for babystyrt atferd.

Foreldre som ikke får til samspill med sine nyfødte, må få hjelp på helsestasjon. Tidlig kommunikasjon er en forutsetning for senere språkutvikling og utvikling av selvbildet. Språket betyr så å si alt for menneskets videre vekst, sa spesielpedagog *Marit Strømstad* på SOR-konferanse i Kristiansand, der temaet var "Læring og utvikling".

Samspillet må skje på barnets premisser. Foreldre må skjerpe sansene og vente på en liten beskjed. Da blir resultatet så mye bedre. Men foreldre trenger hjelp, og dette er helsestasjonenes oppgave, understreket hun. Samspillproblemer må helsestasjonene ta alvorlig!

Det finnes forøvrig litteratur om tidlig kommunikasjon. Gode metodiske tips har Kirkebæk/Clausen, Lilli Nielsen, Else Marie Svebak's: "Aldri for tidlig, aldri for sent" og Granlund/Ohlsson's: "Kommunicera mere".

Aldri for sent

- Hvis det tidlige samspillet har sviktet, må man likevel prøve å legge tilrette for noe som ligner, spesialpedagogen viste til egen erfaring med voksne med psykisk utviklingshemming som ennå er i det "1. signalsystem": språkløse, passive og tilbaketrukne,som etterhvert har lært noen tegn for bruk i dagliglivet, men som forlengst har oppgitt å påvirke verden.

Også her gjelder det å tolke elevens ønsker, vurdere hvilke ord han selv kan ha nytte av for å forandre sitt liv. Alder er ingen hindring, men også her gjelder det å vente tålmodig på øyeblikket uten å styre for å få noe til å skje.

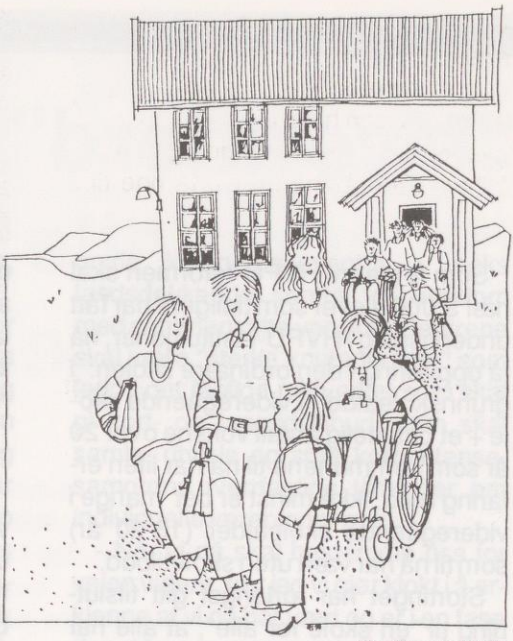
- Mennesker med kommunikasjonsvansker blir hva vi gjør dem til, sier spesialpedagog Marit Strømstad.

Språkopplæring i kommunal regi

- Kjenner dere typen som ikke tør spørre om noe? Han skjønner ikke svaret heller, så det er ikke bryet verdt å forklare...

Spesialpedagogen understreket med alvor betydningen av kommunikasjon og oppfordret kommunene, som nå har ansvar for opplæringen, til aldri å gi opp. Det er nødvendig å utvikle et språk, hvis det er mulig. Språket strukturerer, frigjør og gir muligheter for eleven til selv å instruere og motta instruksjon. Den som ikke kan komme til ordet, må få uttrykke seg på sin måte og under alle omstendigheter få opplæring. Alle er opplæringsdyktige.

- Mennesker med kommunikasjonsvansker blir hva vi gjør dem til, slo Marit Strømstad fast. - Det avhenger bl.a. hvor mye vi gir dem inntrykk av å mestre og hvor mye respekt vi viser. Vi må på en eller annen måte gi alle en sjanse til å utvikle en kommunikasjon som gir dem påvirkningsevne.

ill. "Prosjekt S"

Tilrettelagt læring:

- En kjempeutfordring for det ordinære skoleverket

Behovet for læring gjelder fortsatt for tusener av beboere som nå flytter ut av HVPU-institusjonene.

- Tilrettelagt læring for funksjonshemmede i lokalmiljøet er en stor utfordring for oss alle, sa statssekretær i Utdannings- og Forskningsdepartementet, *Randi Øverland*, på SOR- konferanse og tok for seg Tilleggsmeldingen (Stortingsmelding nr. 54).

→

Som følge av HVPU-reformen skal nær 5.000 elever som tidligere har fått undervisning i HVPU-institusjoner, nå få opplæring i den ordinære skolen: i grunnskolealder, i videregående skole + et betydelig antall voksne over 20 år som kommunene til nå har liten erfaring med. Ikke minst er det mange i videregående skolealder (16-20 år) som til nå har vært uten skoletilbud.

Stortinget har forlengst gitt tilslutning til "en skole for alle", at alle har rett til opplæring i eget oppvekstmiljø, og i Regjeringens Tilleggsmelding er det foreslått en rekke tiltak i forbindelse med tilrettelagt opplæring, som man altså håper å få støtte for i Stortinget.

Skoleverket har fått økte bevilgninger og klare forpliktelser som de nå må følge opp. Det som har lagt premissene for dagens situasjon for mennesker med psykisk utviklingshemming er Regjeringens handlingsplan og NFPU's handlingsplan for inneværende periode.

- Det vil kreve mye av oss alle, slo statssekretær Øverland fast. - Holdningene og viljen blir avgjørende. Vi må våge å ta steget fullt ut, erkjenne at alle funksjonshemmede har mye å lære og mye å gi, og at dette er et godt idegrunnlag å bygge på for kommunene og nærmiljøet.

Styrket PP-tjeneste

- Kommunene må ta oppgaven alvorlig. De har fått opplæringsansvar ut fra elevenes forutsetninger, og dette forutsetter et meget nært samarbeid mellom skoleverket og PP-tjenesten. PP-tjenesten vil bli en *nøkkelinstans*, understreket statssekretæren. - I større grad enn hittil må PP-tjenesten være med å lage opplæringsprogram og legge mer vekt på andre metoder enn tradisjonell opplæring. Et tverretatlig samarbeid blir nødvendig.

Bekymringsfullt for videregående skole

Om det er mye ugjort i barneskolen, så er det enda større pedagogiske og organisatoriske utfordringer i den videregående skolen. Så å si alle elever søker seg hit, i tillegg vet vi at få lærere

har spesialpedagogisk kompetanse, og at de som har, ikke alltid blir brukt.

- Målet er en videregående skole for alle, med forpliktelse overfor dem som trenger spesiell oppmerksomhet og overfor skolemiljøet som helhet. Men til nå har vi ikke funnet tilstrekkelige og endelige undervisningsmetoder når det gjelder videregående skole, slo statssekretæren fast. - Det finnes imidlertid forsknings- og utdanningsmidler, og de som vil forske på tiltak som fremmer tverretatlig samhandling, blir prioritert.

Kompetansesentra

I Tilleggsmeldingen er det en klar forutsetning at statens spesialskoler blir omorganisert. Seks er foreslått nedlagt, 22 overføres til annet forvaltningsnivå. Det satses nå på seks regionale kompetansesentra + seks landsdekkende sentra for ungdom med sammensatte vansker. Sentrene skal være "sterke knutepunkter" som ledd i det faglige nettverket som skal gi kort- og langtidstilbud, som skal samle, utvikle og spre kompetanse, samordne tverrfaglige tilråinger om individuelle læreplaner m.m.

- Når vi nå skal bestemme oss for veien videre, tror jeg vi gjør klokt i å erkjenne at vi nå har vært og er i en fase der vi bygger opp noe nytt. Med rom for prøving og feiling. Det gjelder å ta fatt i de gode erfaringene og sørge for at andre også får del i dem. Vi må gripe sjansen til å få gjort noe helhetlig nå. Innstilling til spesialskolene har snudd. De fleste miljøene innser problemene. Forholdene ligger godt tilrette, sa Randi Øverland.

"Mye atferd" og spesielle lærebetingelser

Om særomsorgen er i ferd med å forsvinne er det i høy grad nødvendig med særtiltak. Dette ble ettertrykkelig slått fast på SOR-konferanse i Kristiansand i spesialpsykolog *Jon Arne Farsethås'* betraktninger om tilrettelegging av læresituasjonen for personer med store atferdsavvik.

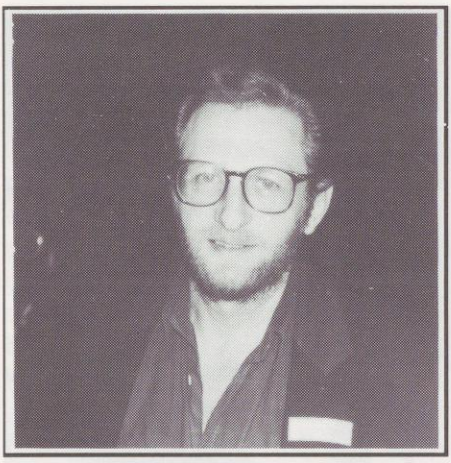
Med tanke på hjemmebaserte tjenester og problemfeltet avvik står vi overfor formidable utfordringer. En undersøkelse blant 843 voksne personer med psykisk utviklingshemming i "midtgruppen" (600 i HVPU-institusjoner, 243 hjemmeboende) har vist følgende tilstand, som det er all grunn til å ta alvorlig:

atferdsavvik, en eller flere, 47%
atferdsavvik, tre eller flere, 14%
selvskading (også livstruende) 8,5%
tvangshandlinger 9%
selvstimulering 15%
tantrums (fulle utbrudd) 12%
aggresivitet 10%
ødeleggelser 9%
echolalia (gjentakelser) 2%.

Når alt skjærer seg

- Kvalitet på tjenester er i høy grad et organisasjonsspørsmål, mener spesialpsykolog Jon Arne Farsethås, som nå er knyttet til Habiliteringsteamet ved Ullevål sykehus. Det tunge hjelpeapparatet kommer inn når alt har "skjært seg", et flerfaglig 2. linjeapparat som skal gi kvalifisert behandling når det er for sent å forebygge, når det ikke lenger er en familie å samarbeide med osv.

Det har vært "mye atferd" , som han sier og ser tilbake på 20 år i HVPU. 1. møte med problemene skjedde på en "fengselslignende institusjon" en tidlig morgen klokken 7.02. Ti nakne kvinner ulte i korridoren og skallet hodet i veggen mens to ufaglærte pleiere

Normale opplæringsteknikker virker ikke overfor personer med store avvik, sier spesialpsykolog Jon Arne Farsethås ved Habiliteringsteamet ved Ullevål sykehus.

satt på vaktrommet og drakk kaffe. "Da har du i grunnen bare ett av to å gjøre: lukke døren og forsvinne for alltid, eller gå inn".

Det er en gruppe som er uhyre sterkt oppegående, som faglig sett er en stor utfordring, uhyre ressurskrevende! men mulig å oppnå "store ting" med.

Å jobbe med alvorlige avvik

- Hvis du innbiller deg at du kan sette denne gruppen mennesker ut i vanlige livsvilkår hvor bemanningen er tilpasset funksjonsnivået, så kommer ting til å utvikle seg forferdelig galt, sa psykologen. - Personer med store avvik er annerledes enn oss. Normale opplæringsteknikker virker ikke, og dette må være utgangspunktet for lære- og atferdsnormen. Å jobbe med alvorlige avvik blir å nullstille klokken og begynne på nytt. Psykologen ironiserer over positive forsterkninger i dagliglivstreningen. "Sannheter" om at selvstendighetstrening reduserer atferdsrepertoaret hadde vært fint, men så enkelt er det ikke. Normale læresituasjoner er dødfødt. Selvstendighetstrening er meningsløst overfor personer som holder på å ta livet av seg i selvskading for å få noen til å hindre ham i å ta livet av seg.

Det gjelder å bruke avviket konstruktivt. Det gjelder å huke tak i det uvanlige, ha vilje til å gå inn i det avvikende syndromet, ha fantasi til å forstå mekanikken bak.

Greier du så å kartlegge håndterbare stimulustiltak som drar fram noen sekunder med normal atferd, blir neste skritt en lærenorm med to typer mål: behandlingsmål og ferdighetsmål.

Organisasjonsform/kompetansetilbud

- Om Kari flytter ut i egen bolig, kan du ikke fjerne én personaltime, slår psykologen fast og antyder en årsomkostning på 1,5 mill. kroner. Personer med alvorlige avvik har et enestående talent for å koste. Da er det ikke støvdottene under sofaen som er problemet, men det å få orden på livet sitt.

I dagens bekymringsfulle situasjon har Fasethås forventninger til Rettssikkerhetsutvalgets arbeid, som må sørge for at vi får en organisering av framtidige tjenester som gjør at vi kan kumulere erfaringer og gjøre tjenestene bedre. Vi må tenke organisasjonsform i forhold til kompetansetilbud. Og vi må greie å publisere ny kunnskap.

Situasjon fra snekkerverkstedet: Vibeke og Sam Fredrik snekrer paller i samarbeid med lærer.

Birkelid skole ved skilleveien

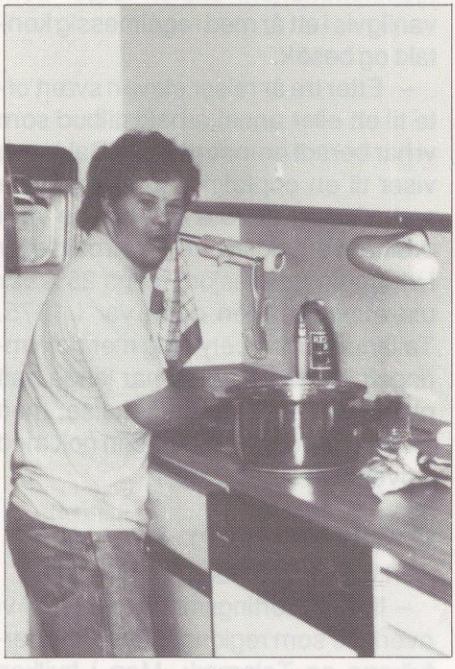
Statens spesialskoler skal nedlegges eller omlegges. 500 lærere vil bli oppsagt.

– Det vi frykter er at vi overlever som et kjempemessig PP-kontor, sier lærere ved Birkelid skole for barn og unge med sammensatte lærevansker nær Kristiansand til "Rapport", som var på besøk før Stortinget behandlet spesialskolenes videre skjebne.

→

Birkelid skole, som er det eneste statlige spesialpedagogiske sentret mellom Oslo og Bergen, betjener idag Agder-fylkene, Rogaland, Telemark (+ enkelte elever fra Hordaland, Sogn og Fjordane og Vestfold). Hit kommer elever fra 6 – 22 år og får opplæring på førskole-, grunnskole- og videregående trinn. Elevene har sammensatte funksjonsvansker, 95% av dem har vært elever i normalskolen, men kommet til kort på forskjellig vis.

Skolen ligger i Brennåsen vest for Kristiansand, en 700 mål stor eiendom i landlige omgivelser med gamle og ikke minst nye driftsbygninger.

Sven har kjøkkentjeneste.

Eldst er skolebygget fra 1957, som startet med sovesaler for gutter og piker på loftet, men nå forlengst kontorer. Rundt omkring i landskapet ligger hensiktsmessige små og store hus som rommer en mangfoldig virksomhet, i tillegg har skolen treningshybel i nærheten og produksjonslokaler i et industriområde med treverksted, monteringsverksted, kantinedrift m.m. (som ledd i videregående opplæring).

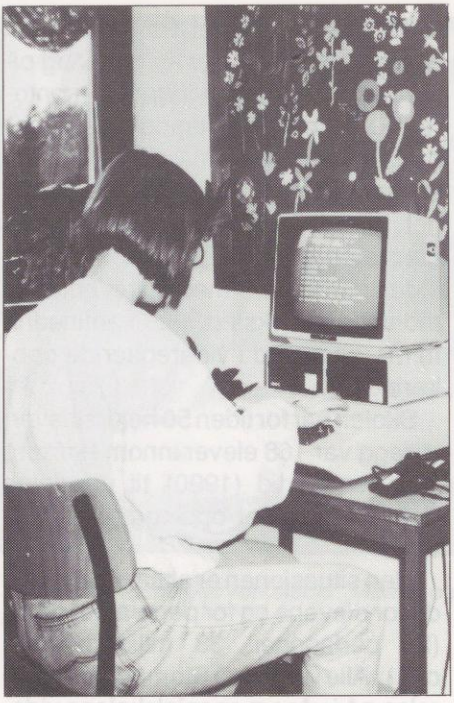
Skolen har for tiden 50 helårselever, i tillegg var 168 elever innom i kortere eller lengre tid (1990) til utredning med tanke på et opplegg som "holder".

Men situasjonen er altså usikker både for elevene og for personalet på 78 (24 pedagoger, 38 miljøarbeidere o.a.): Alle venter på Stortingets avgjørelse nå i vår om spesialskolens videre skjebne.

UTADRETTET VIRKSOMHET

Med årene har skolen utviklet seg til et spesialpedagogisk senter med en rekke tilleggsoppgaver i og utenfor skoleområdet, bl.a.:

* ekstern veiledningstjeneste overfor normalskolene, PP-kontor, sosialkontor m.fl.
* observasjons- og utredningsarbeid
* kartlegging av MBD-syndrom (sammen med sentralsykehuset)
* omfattende utvikling av læremidler
* lekotekvirksomhet
* kurstilbud til lærere, barnehagepersonale, PP-tjeneste, sosialar-

Vibeke ved datamaskinen.

beidere, foreldre, fysioterapeuter m.fl.

* ettervernsarbeid for tidligere elever (utstrakt samarbeid med myndighetene i elevenes hjemkommune når det gjelder oppfølgingstiltak m.m.m.).

VIDEREGÅENDE OPPLÆRING/ARBEIDSTILVENNING

– Vi konsentrerer oss mye om arbeidstilvenning for elever på videregående trinn. Yrkesmessig opplæring og jobbstabilitet, forklarer spesialpedagog *Aslaug Bakke* til "RAPPORT".

– I løpet av tre år får elevene arbeidstrening på skolens tre verksteder, dessuten arbeidstilvenning i kortere eller lengre tid i ordinære bedrifter i Kristiansand-området. Vi har tillit i arbeidsmiljøet her i distriktet. Det har tatt oss 20 år å opparbeide den.

I tillegg får de botrening. Vi har miljøpersonale med ansvar for tilsyn i treningshybel både i og utenfor skoleområdet. Der bor elevene en tid alene eller sammen med andre.

ETTERVERN

Birkelid skole har rådgivere som kartlegger mulighetene på hjemstedet og gir arbeidstrening i forhold til disse. Så blir eleven utskrevet til en form for ettervern etter avtale med hjemkommunen. Skolen følger dem vanligvis i ett år med regelmessig kontakt og besøk.

– Etter tre år reiser eleven svært ofte til ett eller annet arbeidstilbud som vi har beredt grunnen til, sier Bakke og viser til en oppfølgingsundersøkelse som slo fast at 75% av elevene var i ordinært arbeidsliv, vernet arbeid eller i utdanningssiutasjon, mens 25% var uføretrygdet. Men dette var i 1975. Tallene er trolig betydelig mer bekymringsfulle idag. Birkelid har lenge hatt planer om en ny undersøkelse, men skolen har foreløbig mer enn nok med å overleve, som hun sier.

USIKKER FREMTID

– Hva blir fremtiden for Birkelid?

– Ifølge Stortingsmeldingen skal vi overleve som regionsenter for Agderfylkene og Telemark. Men i hvilken

form vet vi ikke. Alt som står i Stortingsmeldingen og Tilleggsmeldingen har vi drevet med på Birkelid i mange år.

Med omorganisering ser vi en rekke farer. Bl.a. den å skulle være "bedreviter", som stiller diagnose og syr sammen et opplæringstilbud uten å vite om opplegget er gjennomførbart. Nå kjører vi opplegg som justeres underveis.

Vi har følelsen av å bli trodd når vi hjelper med tilrettelegging med bakgrunn i daglig arbeid selv i en skole som vår. Men prinsippet er at "staten skal ikke drive skole". Vi frykter at vi i 1. omgang overlever – ikke som skole, men som et kjempestort PP-kontor. Det ser vi som en reell fare, sier Aslaug Bakke. – Ikke fordi vi da bare blir "kontormennesker", men fordi en del av vår realkompetanse ligger i selv å gjennomføre, utprøve og justere våre teorier over tid med elevgrupper. Dessuten er vi vant til å tenke helhetlig og døgnkontinuerlig. Et regionsenter har dessuten større muligheter til å bli "lokalkjent" i regionen, og vår planlegging omkring enkeltelever tar så langt råd er også i betraktning hvilke muligheter som nærsamfunnet har.

Våre elever kommer ofte til oss i en akutt krisesituasjon, og da trengs det mange ganger lengre tid for hjemkommunen å etablere andre opplegg som fungerer på sikt. Vårt ønske er at elevene kan bli her så lenge som det ut fra faglige, pedagogiske grunner er nødvendig.

N. Aasen skole:

- Vi går ned med flagget til topps!

Avanserte kommunikasjonssystemer. Rullestol med elektronisk panel. En spesiallaget musikkstol. Kultur og forelesninger med faglige innhold. Dette er hva publikum fikk oppleve på åpent arrangement på N. Aasen skole i Oslo, som nå skal nedlegges.
- Vi bruker positive virkemidler i kampen for elevene våre. Vi sitter på en masse kunnskaper som vi ønsker å bringe videre, sier rektor *Jorun Blikfeldt Pettersen* til "Rapport".

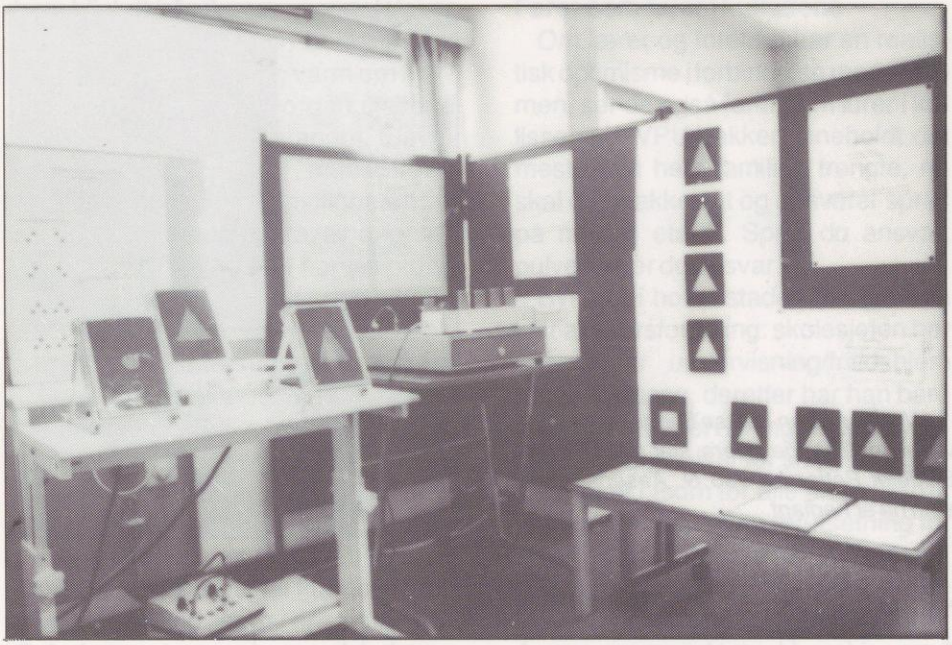
Responsen var formidabel. 5-600 personer var innom N. Aasen skole de to dagene arrangementet varte. Hele skolebygget ble tatt i bruk. Foruten ulike underholdningsinnslag, forelesninger m.m. fikk publikum se og høre hva spesialundervisning av de svakeste innebærer: med presentasjon av læremidler, utstyr, læreplanarbeid, resultater m.m.m. Skolen, som i en årrekke har drevet systematisk utviklingsarbeid, har bred og tverrfaglig kompetanse på området.

Bare pressen glimret med sitt fravær. Trass i invitasjon til 40 aviser o.a.

- Hadde vi streiket i protest over nedleggingen, hadde nok avisene reagert. Men å si noe på en positiv måte slår ikke an, konstaterer rektor.

Datastøttet læring for de svakeste

"Kan du tenke deg en tilværelse uten meningsfylte synsinntrykk, uten meningsfylte hørselsinntrykk, uten å kunne bevege kroppen, kanskje bare såvidt løfte hodet

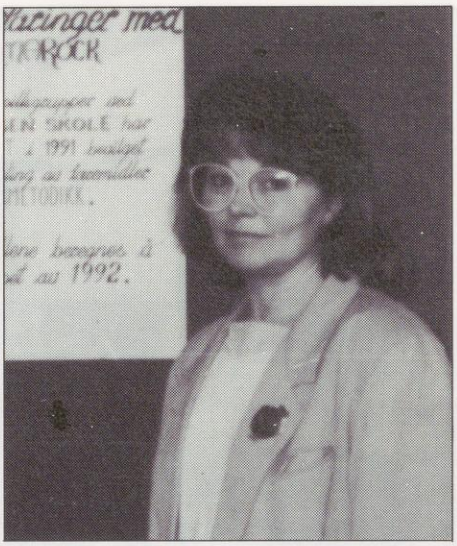

med en hjerne som ikke lett fatter på grunn av store skader.
Vi frykter at elevene lett er i en skremmende, ufattelig og kaotisk verden i dyp ensomhet og kanskje i redsel".

står å lese på en plakat foran rommet som har til hensikt å sette besøkeren inn i den situasjon som de aller svakeste er i: helt mørkt, med mange forvirrede lyder fra alle kanter, med hindringer i veien og blinkende, ubehagelige lys.

I skolens aula, bibliotek o.a. finner vi avansert elektronisk utstyr som åpner nye verdener for brukeren, som lager språk/kommunikasjon, som aktiviserer, som gir opplevelse m.m.

- Dette utstyret er ikke bare et godt diagnoseinstrument, men også et fantastisk motivasjonsredskap for opplæring av de aller svakeste, som vi lenge har stått litt maktesløse overfor, forklarer rektor. - Skolen har betydelig erfaring på området, støttet av Grunnskolerådet.

- Vi sitter på en masse kunnskaper som vi ønsker å bringe videre, sier rektor Jorun Blikfeldt Pettersen ved N. Aasens skole som nå er nedlagt.

Videreføring av spesialpedagogikken

- Utstillingen er vår måte ikke å miste motet på. Vi skal gå ned med flagget til topps og bruker positive virkemidler for å videreføre faget vårt og utviklingsarbeidet vårt uten å være såre. Det er spennende og positivt det arbeidet som har pågått her i mange år. Arbeidet må ikke stoppe opp! Spesialpedagogikken overfor de aller svakeste er bare såvidt begynt. Den er nødt til å være i bevegelse hele tiden. Vi blir aldri utlært, men blir gode ved prøving og feiling og må til stadighet forsøke nye metoder og nye innfallsvinkler.

10 grunnskolebarn med multihandikap

I sommer er det kroken på døra for N. Aasen skole. Skolen har idag 90 elever fra 3-70 år. Ingen heldig situasjon, medgir rektor, det er heller ingen motstand mot prinsippene i reformen, selv om man er betenkt over ressurssituasjonen. (Skolen blir fra høsten av voksenopplæringssenter, ett av tre i hovedstaden).

Bekymring for skolens 10 grunnskoleelever med multihandikap er åpenbart også i ferd med å avta ettersom erfaring med denne gruppen i normalskolen er bare god.

- Vi har sett at multihandikappede

barn blir tatt hånd om av normalelever i norsk skole. De er en berikelse for miljøet, og det gjør meg varm om hjerte å se resultatene, hvordan elevene utvikler omsorg for hverandre. Elevene har et godt tilbud her, men vi fratar dem noe vesentlig: muligheten til samvær med andre barn, tilhørighet i hjemmemiljøet osv. Det har sin grunn at foreldrene har jobbet fram denne reformen. Jeg føler at vi er på rett spor, sier Blikfeldt Pettersen.

Dessto mer aktuelt er det å gjøre overføringen smidig. Lærerne ved N. Aasen bruker mye tid på kontakt med aktuelle grunnskoler, skriver utførlige rapporter og presiserer behov for hjelpemidler, tar eleven med på besøk og sørger for at lærerne får kunnskap om utviklingsarbeid som er gjort osv. Spisskompetansen i normalskolen er så som så, men velkvalifiserte spesialpedagoger står klar for nye oppgaver, mener rektor.

Farer som lurer i kulissene

Om lærer og foreldre har en realistisk optimisme i forbindelse med reformen, ser de også farer som lurer i kulissene. HVPU-pakken inneholdt det meste hva hele familien trengte, nå skal den pakkes ut og ansvaret spres på mange etater. Sprer du ansvar, pulveriserer du ansvar.

Byrådet i hovedstaden har gjort en klar ansvarsfordeling: skolesjefen har ansvar for undervisning/fritidshjem for 1.-3. klasse, deretter har han bare ansvar for undervisning, mens bydelen har forpliktelser for tiden før og etter skoletid (som for alle andre barn). Fritidshjem o.a. er en forutsetning for et fullverdig tilbud, presiserer rektor.

Et annet tankekors må være å oppløse et kompetansesenter som det N. Aasen representerer. Hva skjer med utviklingsarbeidet videre framover når de store miljøene forsvinner?

Program for årskonferansen 25.-27. sep

Oppfølging av reformen for mennesker med psykisk utv

"OPPBYGGING OG UTVIKLING

Onsdag 25. september

Kl. 12-14.00: Ankomst og lunsj.

Kl. 14.15: Åpning.

Kl. 14.30: **Kommunale kontra fylkeskommunale tjenester**
- Har vi tradisjon for helhetstenkning?
- Forutsetninger for at brukerne kan oppleve tilbudene som helhetlige.

Foredragsholder: Odd Einar Dørum, sosialfaglig konsulent i Kirkens Bymisjon.

Kl. 16.00: Kaffe.

Kl. 16.30: **Kommunenes ansvar for habiliteringstjenester for mennesker med psykisk utviklingshemming.**
- Hvilke behov er tilstede for fylkeskommunenes spesialtjenester, sett fra kommunenes side?
- Kommunenes evne til å mestre oppgaven.
- Betydningen av nærhet, nettverk, lokal innsikt.

Foredragsholder: Jim Gundersen, prosjektleder i Sortland.

Kl. 17.45-18.30: **Brukernes forventninger til fylkeskommunenes spesialisttjenester.**

Foredragsholder: Nestleder Grethe Rønvik, NFPU.

Kl. 20.00: Middag.

Torsdag 26. september

Kl. 09.00: **Fylkeskommunenes spesialisttjenester for funksjonshemmede.**
- Hvilke oppgaver skal løses.
- Innhold i tjenestene.
- Arbeidsform og kompetanse for å løse oppgavene.

Foredragsholder: Willy-Tore Mørch, dr. psychol., Vestre Hougen Behandlingssenter.

Kl. 10.15: **Modeller for organisering og oppbygging av fylkeskommunenes spesialisttjenester for funksjonshemmede.**
- Somatiske tjenester.
- Tjenester fra psykiatrien.
- Habiliteringsteamenes oppgaver.
- Døgntilbud i tillegg til ordinære somatiske og psykiatriske tjenester?

Foredragsholdere: Olav Linaker, overlege-psykiater, Trøndelag psykiatriske sykehus, Rolf Wiggen, konsulent, Østfold Fylkeskommune.

tember 1991 på Rica Olrud Hotel, Hamar

viklingshemming og tiltak for andre funksjonshemmede

G AV SPESIALISTTJENESTER"

Kl. 12.15: Lunsj.

Kl. 14.00: **PP-tjenesten, en sentral instans i tilrettelegging av brukernes tilbud?**
- En instans i gråsone mellom kommunenes helse- og sosialtjeneste og fylkeskommunenes spesialisttjenester?
Foredragsholder: Ragnar Gees Solheim, leder av PP-kontoret i Stavanger.

Kl. 15.00: Kaffe.

Kl. 15.30-18.00: **Spesialisttjenester for funksjonshemmede. Samarbeidsformer – kommunale og fylkeskommunale tjenester, – nye gråsoner?**
Paneldebatt m/innlegg/spørsmål fra salen.
Jim Gundersen
Rolf Wiggen
Olav Linaker
Willy-Tore Mørch
Grethe Rønvik
Ragnar Gees Solheim

Kl. 20.00: Middag.

Fredag 27. september

Kl. 09.00: **Helhetssyn på tjenester.**
- Erfaringer fra fylkeskommunalt spesialistteam i Fosenregionen.
Foredragsholder: Unni Kristiansen, overlege i Fosenteamet.

Kl. 10.45: **Statens forventninger og krav til fylkeskommunale spesialisttjenester overfor funksjonshemmede/mennesker med psykisk utviklingshemming.**
Foredragsholder: Heidi Langaas, byråsjef, Sosialdep.

Kl. 11.45: Avslutning.

Påmelding/opplysninger til Berg-Hansen Reisebureau Kristiansand A/S, tlf. 042-20 555, telefax 042-20 887 innen 15. august 1991.

Vi forbeholder oss rett til endringer i programmet.

Når skal dei funksjonshemma kome med i arbeidslivet?

Dei funksjonshemma krev arbeid. HVPU-reformen krev meiningsfull sysselsetjing for dei psykisk utviklingshemma. I arbeidsmarknaden er det overflod av arbeidskraft. Høge arbeidsløysetal, og i denne statistikken er dei funksjonshemma ikkje registrerte. Krava til funksjonsnivå i arbeidslivet er vorte stadig hardare. Derfor vil stadig fleire av oss bli funksjonshemma i høve til arbeidslivet. Sjå for eksempel på utviklinga når det gjeld dei som blir uføretrygda eller alle dei unge sosialhjelpsmottakarane som aldri har fått nokon plass i arbeidslivet. I denne situasjonen kan ingen vera så blåøygd at ein trur arbeidslivet av sin gode vilje skal åpne portane for dei funksjonshemma. Om vi meiner alvor med at livssituasjonen deira skal normaliserast, må det difor til spesielle tiltak i høve til arbeidslivet. Mange forskjellige tiltak!

Uansett korleis ein tenkjer at dette skal skje - t.d. sysselsetjing i vanleg arbeidsliv eller i spesielle verksemder - må nokon planlegge og legge til rette. Nokon må kort og godt leie dette arbeidet. Her trengs det kompetanse, fantasi og nytenkjing!

Så vi har levd salige i trua i fleire år nå på at vi hadde lagt eit skikkelig gullegg. Vi skulle skreddersy ei utdanning for folk som skulle leie ulike arbeidstilbod for funksjonshemma!

For usle kr. 352.000,- hadde Kviltorp vidaregåande skole i Molde planene klare for eit prosjekt der vi på forsøksbasis skulle utdanne desse første arbeidsleiarane. Her skulle det vera høgt under taket og rom for nye idear både om type arbeid og arbeidsplassar, produktutvikling og marknadsføring. Vi ville nytte den kompetansen som er bygt opp frå før når det gjeld arbeid for funksjonshemma. Og vi ville ta i bruk den kompetansen som vi har i vårt eige fagmiljø frå studieretningane for sosial- og helsefag og husflids- og estetiske fag.

Så starta dansen rundt gullkalven:

- Kommunal og arbeidsdepartementet stilte kr. 100.000,- til disposisjon for prosjektet.

- Fylkesskolesjefen i Møre og Romsdal innvilga kr. 50.000,-.

Men så var det slutt på velviljen.

- Kommunenes Sentralforbund vendte tommelen ned utan nærare vurdering. Eit slikt forsøk hadde visst inga interesse i kommunane!

- Fylkeshelsesjefen i Møre og Romsdal ekspederte søknaden vidare til Sosialdepartementet. Men til trass for ei hektisk "HVPU-reform-tid", var visst arbeid for funksjonshemma til vår store undring heller ikkje av interesse for Sosialdepartementet. Så dei sendte søknaden vidare til Utdannings- og forskningsdepartementet. Derifrå har vi ikkje høyrt noko ennå. Men sidan forsøk i den vidaregåande skolen er desentralisert til fylka, reknar vi med at søknaden igjen havnar hos fylkesskolesjefen til slutt. Og da er vi tilbake til utgangspunktet...

Dermed må vi berre slå fast at vi pr. dags dato berre er kome kr. 150.000,- lenger enn da vi starta. Og vi kan ikkje kome i gang med dette forsøket utan

den mest naudsynte finansieringa. Så nå arkiverer vi planene våre fint i ringperm og set dei til side for å samle støv.

Så kan vi saktens spørja: Når skal dei funksjonshemma kome med i arbeidslivet? Når skal samfunnet - på tvers av etatsgrensene - ta eit felles løft for å få i gang ei utvikling på dette området?

Vi såg ideen vår som ein viktig bit i det store puslespelet som må leggast for å skape gode arbeidstilbod for dei funksjonshemma. Vi hadde håpa at dette prosjektet ville kunne skape ringverknader ut over sjølve utdanninga. Nå blir det visst berre ein god idé. Ja, for vi meiner framleis at dette verkeleg er ein god idé! Dersom vi får den støtta som skal til, tørkar vi derfor gjerne støvet av planene og set i gang. Eller kanskje det finns andre som vil plukke opp idéen og gå vidare?

Kviltorp vidaregåande skole den 27.06.91

Evelyn Bolli
Anders Flo
Arnulf Stavik
Heidrunn Avdem
Per M. Pedersen, rektor

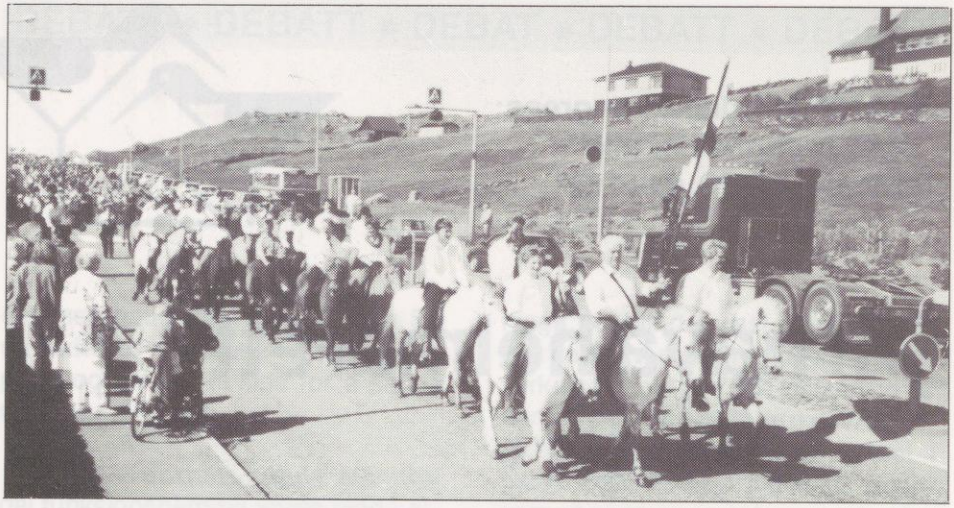
NFPU 19. Nordiske kongress:
"Nærsamfunnet for alle"
Torshavn 26.-29. mai 1991

Øll hava heimarett

I slutten av mai i år var nærmere 900 personer samlet til nordisk kongress på Færøyene. Dette var den 19. kongress arrangert av nordiske organisasjoner med tilknytning til mennesker med psykisk utviklingshemming, i dag benevnt som Nordiska Förbundet Psykisk Utvecklingshämning. Retten til å vokse opp i eget hjemmemiljø (heimarett) er særlig markert på Færøyene fordi psykisk utviklingshemmede i stort antall er blitt sendt til institusjoner i Danmark. Dette faktum setter sentralinstitusjonstanken i et særlig relieff: Mennesker som på grunn av et handikap ble skilt fra sine kjære, sendt over havet til et totalt ukjent miljø, for i mange tilfelle aldri å kunne vende hjem igjen.

Kongressen ble betegnet som seilende fordi det hele startet med båt fra Gøteborg i tillegg til to sightseeinger mellom de færøyiske øyer. Vi fikk også oppleve Torshavn og omegn i strålende vær, den 28. var varmeste maidag på fire år, ble det sagt. Et spesielt minne ble den fine turen over til *Kirkjubøur*. Ruinene av Magnus-katedralen og de gamle bygningene fra dette norske bispesetet gjør et uutslettelig inntrykk. Båndene til Norge er på ingen måte brutt, både kongsbønder og folk ellers er seg bevisst den norske tilknytning. Du føler deg hjemme på Færøyene.

Den faglige delen av kongressen var svært omfattende. Allerede på båten var det mange tilbud om å overvære foredrag og paneldebatter. I Torshavn var hele lærerskolen stilt til vår disposisjon, seminaristene var sendt på en ukes ferie. Her kunne vi velge mellom hele 60 ulike foredrag under vignetter som *brukerinnflytelse, nærmiljø, hjelp til selvhjelp, et nytt verdigrunnlag* o.l. Av norske foredragsholdere merket jeg meg særlig Tove Strand Gerhardsen, Sølvi Knutsen, Mona Røkke, Ingvald Bastesen, Orvar Torsrud og Christian B. Kielland. Det faglige programmet som helhet kunne vel ha vært noe mer nyansert,

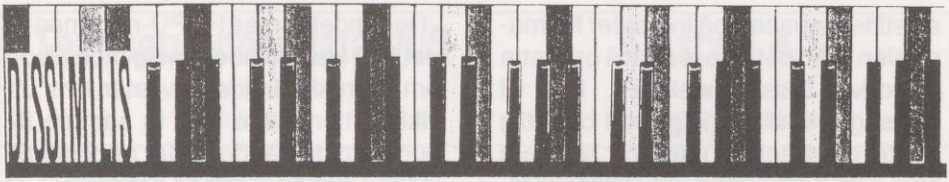
Kongressen ble avsluttet med et festlig opptog fra idrettshallen på Nabb, gjennom Torshavn og ned til båten. Foto: Tore Gulbraar.

bl.a. savnet jeg en drøfting om ansvarsreformen kan fungere uten noen form for institusjonsomsorg og spisskompetanse. Norge ser ut til å være det landet som vil gå mest radikalt til verks i reformarbeidet.

Kulturprogrammet i det fantastisk flotte Nordens Hus skulle bli det som gjorde mest inntrykk på meg under kongressen. Kanskje fordi jeg selv er far til ei psykisk utviklingshemmet jente. Uten tvil ble dette et av de flotteste evenementer jeg noensinne har fått oppleve. Aktørene var helt og holdent mennesker med psykisk utviklingshemming, som kunne hamle opp med våre fremste kunstnere med hensyn til utstråling og spilleglede. Her fikk vi oppleve band, orkestergrupper og dans av forskjellig slag i tillegg til teater- og dramagrupper som virkelig appellerte til følelser og fantasi. Programmet som helhet peker på en ny retning med hensyn til kulturformidling på tvers av ulike grupperinger i samfunnet.

Kongressdeltakerne representerer flere grupperinger som fagfolk, organisasjonsmennesker, politikere og noen få foreldre. De som imponerte var de utviklingshemmede selv, som var med i et stort antall. Folk fant fram i trapper og korridorer, gjorde sine innkjøp, nøt alle de gode måltidene, fikk nye venner, danset, lo og hadde det moro. Hvis noen fortsatt skulle mene at psykisk utviklingshemmede er så veldig forskjellig fra oss andre, burde de virkelig ha vært med på en slik nordisk kongress. Sjansen byr seg hvert 4. år. I 1995 samles vi på Åland!

Tore Gulbraar

DISSIMILIS med løs snipp – og nye planer

Vi begynner å kjenne dem nå: Gaukomgutta, Blostoppbandet, Rosanobandet og den aller siste knoppskytingen, Rock-Beaters m/kor.
Dissimilis-showet i Oslo Konserthus i mai innfridde forventningene fra 1987. Et rutinert ensemble laget en forrykende forestilling som igjen tok publikum med storm, dels med sin gjøglerglede, spontanitet og musikalitet, dels med meningsfylte tekster som kaller på stille ettertanke. Med "Framtid? Byråkrater" og "HVPU-reformens Blues" er vi inne i dagens virkelighet, der det bl.a. heter:
"Dem flytter oss som hittegods
Til by'n og til en gård
der mora mi har bodd engang
da jeg var 16 år."

Også denne gang ble det ettertrykkelig slått fast at folk med bistandsbehov ikke må behandles som en homogen gruppe, men som enkeltindivider med stor integritet. Som vanlig står det solide ressurser bak, kunstnerisk ansvarlige for showet er først og fremst Arne Furuseth og Kai Zahl.

Dissimilis-skole for kreative aktiviteter

Men Dissimilis' far, utrettelige Kai Zahl, har ikke bare utviklet et fargesystem for musikkopplæring av psykisk utviklingshemmede, han har flere idéer i ermet: Han drømmer om en skole der utviklingshemmede ikke bare får lære musikk, men også sang, dans, teater, forming m.m. Det er nå dannet

en stiftelse basert på inntekter fra musicalen med det ene formål å opprette og drive Dissimilis-skolen. Det vil selvsagt bli nødvendig med offentlig støtte, og stiftelsen utfordrer alle som bryr seg om psykisk utviklingshemmedes framtid å bidra til realisering av skolen.

- I forbindelse med HVPU-reformen vil det helt klart bli nødvendig med tilbud om en rekke fritidsaktiviteter hvis utviklingshemmede skal få samme tilbud som de hadde under opphold på institusjonene. I tillegg registreres et stadig økende behov fra de hjemmeboende, slår Zahl fast.

NYTT FRA SOR ✿ NYTT FRA SOR ✿ NYTT FRA SOR

SOR 40 år:

Jubileumskonferanse i november

I forbindelse med Samordningsrådets 40 års-jubileum blir det 1.-2. november d.å. arrangert en jubileumskonferanse på Quality Park Hotel på Mastemyr ved Oslo.

SOR inviterer representanter fra medlemsorganisasonene o.a. frivillige organisasjoner og lag, representanter for idrettsorgansasjoner, menigheter, sang- og musikklag o.a. interesserte. Formålet er å belyse

- frivillig arbeid fram til idag
- aktuelle innsatsområder for frivillig arbeid i samfunnet
- videre utvikling av velferdssamfunnet.

Detaljert program vil foreligge med det første og blir sendt ved henvendelse sekretæren Tormod Mjaaseth, Hamreheia 17, 4631 Kristiansand S, tlf. 042/90 571.

Thyssen Spesialstål A/S Bråtenvn. 66 1500 MOSS	**Aluscan A/S** Postboks 115 6462 RAUSAND
Sotra Contracting A/S 5363 ÅGOTNES	**VARDØ KOMMUNE** HELSE- OG SOSIALETATEN 9950 Vardø
VARD A/S Postb. 1973, 0125 Oslo 1, tlf. 02/36 29 33	**Møllesentralen A/S** Postboks 4349 Torshov 0402 OSLO 4
Ringsjø og Sønn 3960 STATHELLE Tlf.: 03-97 20 30. Fax: 03-97 38 40 Turbuss for 13-50 seter	**Dovre Kommune** 2662 DOVRE
Foldereid Bensinstasjon 7975 FOLDER EID	Tarkett AS Postboks 2220 Strømsø, 3003 Drammen. Tlf.: 03-81 29 80
Tannlege Bjarne Vangsnes Nedre Storgt. 13 3015 DRAMMEN	**Trollrammer A/S** Austadgt. 21 3043 DRAMMEN
BENNETT REISEBUREAU Karl Johans gt.3, 0105 Oslo 1 Tlf. (02) 33 90 90 - Fax (02) 33 66 16	**Philip Hauge** (H) Postb. 205, 5051 Nesttun Tlf. 05 - 10 26 00
KVAM HERAD *Helse- og Sosialetaten* 5600 Norheimsund	**A/S Konsernbygg** Sørkedalsveien 24 0369 OSLO 3 Tlf. (02) 46 32 09
Pedro Studio Platonsgt. 9 0190 OSLO 1	FLEBU AS Ficon Ringeriksvn. 175 1313 Vøyenenga Tlf. 02 - 13 04 10
Orkdalen Apotek 7301 ORKANGER	**Narvik Dampbakeri** 8501 NARVIK Tlf.: 082-42 265

Hitra Kommune
7240 FILLAN

Pava Finess
Vollsvn. 13, 1324 LYSAKER
Tlf.: 02-12 29 20

Kitty Damefrisør
Dalsbergstien 2
0170 OSLO 1

Agnes Fabrikker A/S
P.b. 8
3291 STAVERN

HANSASTADEN A/S
Skjoldsvei 75, 5041 Nordås

SP
Sarpsborg Papp A·S
Tlf. 09/15 61 11, Postb. 40, 1701 Sarpsborg

Moland Kommune
Helse- og Sosialetaten
4810 EYDEHAVN

Hålogaland Teater
P.b. 840
9001 TROMSØ

Stordal Kommune
Helse- og Sosialetaten
6250 STORDAL

Gaute Næringsmiddelindustri A/S
Ranheimsvn. 75
7050 Charlottenlund

Evenes Kommune
Helse- og Sosialetaten
8534 LILAND

Eidsberg Kommune
1850 MYSEN

Gamvik Kommune
9970 MEHAMN

Råde Kommune
1640 RÅDE

Apoteket Bien
Øvre Storgt. 9
3018 DRAMMEN

Gjestestua Westagaard
Rognalléen 6
8280 KJØPSVIK

Balsfjord Kommune
Helse- og Sosialetaten
9050 Storsteinnes

Ruud og Weedens Arkitektkontor
Kirkegt. 7
3600 KONGSBERG

Bo og Bygg A/S
Postboks 23
3201 SANDEFJORD

Eidsvoll Kommune
2080 EIDSVOLL

Grong Helse- og Sosialetat 7870 GRONG	**Halsa Kommune** 6683 VÅGLAND
Forum Touche P.b. 5954 Hegdehaugen 0308 OSLO 3	Securities a.s **Invest** Autorisert fonds- og aksjemeglerfirma Karl Johansgt. 45, 0110 Oslo 1
Adv. O. Wist og S. Aurstad Postboks 155 7701 STEINKJER	**Haga Bussferier** 4320 HUMMERSÅK Tlf.: 04-68 95 55
Salangen Kommune 9350 Sjøvegan	**Liahagen Mek. og rep.verksted** 5720 PALMAS
Nye Carte Blanche Sigurdsgt. 6 5015 BERGEN	**Agderposten** 4801 ARENDAL
Kvernvik Bruk A/S P.b. 217 4951 RISØR	LIC REHAB CARE AS Eivind Lychesvei 19A, P.b. 94, 1301 Sandvika Tlf. 02 - 54 38 50/ Fax 02/ 54 65 31
Tannlege Tor Wahl P.b. 1939 Vika 0125 OSLO 1	**Bokbinderiet H.M. Refsum A/S** P.b. 9206 Vaterland 0134 OSLO 1
Jills Salong P.b. 198 9301 FINNSNES	**Paulsen Tepper A/S** Dronningensgt. 1 A 7011 TRONDHEIM
Adv. Clemetsen & Kogstad Sommerrogt. 17, 0255 Oslo 2 Tlf.: 02-44 00 96	METRO MATSENTER 8690 Hattfjelldal Tlf. 087/84 278
Gjemnes Kommune 6631 BATNFJORDSØRA	**Kulelagerhuset A/S** Alt i lager - kjeder - kjedehjul og sleider 1364 HVALSTAD. Tlf.: 02-98 10 45

PC Elektronic A/S
5578 NEDRE VATS

Rolf Lycke A/S
Postboks 298, 4341 Bryne
Tlf.: 04-48 27 00

sparebanken NOR
3630 RØDBERG

SELBU KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
7580 Selbu

Volda Kommune
Helse- og Sosialetaten
6100 Volda

TG Tybring-Gjedde

Fylkestannlegen i Østfold
1701 SARPSBORG

GRUE KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
2260 Kirkenær

Hokksund Apotek
Stasjonsgt.
3300 HOKKSUND

Østerlie Engros Rofas A/S
Ø. Rosten 22
7075 TILLER

VINSTRA KRAFTSELSKAP
Engros Kraftproduksjon
2640 Vinstra

Åmot Apotek
3340 ÅMOT

Bjørkelangen Apotek
1940 BJØRKELANGEN

Tannhelsetjenesten
7000 TRONDHEIM

Odda Postkontor
5750 ODDA

BLÅ RING
TØNSBERG SANDEFJORD RAKKESTAD
HORTEN LARVIK GJØVIK
HOLMESTRAND HALDEN KR.SUND
DRAMMEN FREDRIKSTAD BERGEN
Dekksenter

Vestre Toten Kommune
2830 RAUFOSS

Vågå Kommune
2680 VÅGÅMO

Lommedalsbussen A/S
Lommedalsvn. 299
1350 LOMMEDALEN

Larvik Pigmentfabrikk P.b. 1281 3250 LARVIK	**Lastemaskiner A/S** Sollievn. 268 1720 GREÅKER
Nordmøre Sparebank P.b. 23 6501 KRISTIANSUND N.	**Time El-verk** P.b. 250 4341 BRYNE
Scanbridge A/S P.b. 404 8801 SANDNESSJØEN	**Frank Onsrud A/S** Sandakervn. 76 0483 OSLO 4
Lillehammer Kommune 2601 LILLEHAMMER	**A/S Norske Shell**
Bo-Trivsel A/S Porsgrunnsvn. 7 3900 PORSGRUNN	**LPO Arkitektkontor** Fredensborgvn. 11 0177 OSLO 1
Cubus Altavn. 282 9500 ALTA	**Brødrene Hansen A/S** P.b. 69 2072 DAL
G. Larsen Aut. Rørlegger 4300 SANDNES	**Raufoss A/S** 2831 RAUFOSS
Stjørdal Industri A/S P.b. 183 7501 STJØRDAL	**Sande Kommune** Helse- og sosialetaten 6084 LARSNES
Hyllestad Kommune 5942 HYLLESTAD	**Måndalen Bakeri A/S** 6386 MÅNDALEN Tlf.: 072-23 508
Avantor Besøksadr.: Malmskrivervn. 35 1300 SANDVIKA Postadr.: P.b. 570, 1301 SANDVIKA Tlf.: 02-54 01 20 Fax: 02-54 34 60	NITTEDAL KOMMUNE Helse- og sosialetaten

Plankontoret A/S
P.b. 269
9301 Finnsnes

Kjøkken og Varme A/S
Strømsvn. 100
2010 STRØMMEN. Tlf.: 06-81 45 97

Smijernsutstyr
Nordbygt. 52
0187 OSLO 1

HOLGER MØLLERSEN a.s
Entreprenørforretning
Tlf. (087) 51 811, P.b. 100, 8601 Mo

Sunndalsøra Samvirkelag
SUNNDALSØRA

Aker Elementbygg
Postboks 627
1601 FREDRIKSTAD. Tlf.: 09-39 77 44

Rissa Catering
P.b. 182
7100 RISSA. Tlf.: 076-51 877

Haka Slipeverksted A/S
Brennerivn. 10, 0182 OSLO 1
Tlf.: 02-11 40 09

Norske Meierier
Postboks 9051 Vaterland
0134 OSLO 1

Kirkenær Møbler A/S
2260 KIRKENÆR

Bøndenes Regnskapskontor
2436 Våler i Solør
Tlf.: 06-42 01 13

Terje Hagfors Maskin og Transport
Skjærstad, 8650 MOSJØEN
Tlf.: 087-71 192

NORGROS A/S Din BYGG MAKKER
Fyrstikkalléen 17, 0604 Oslo 6 - Tlf. 02/68 70 70

Elektro Team
1625 TOMTER
Tlf.: 09-92 25 53

Bokføringsservice A/S
P.b. 3173
7002 Trondheim

Firdafly A/S
6860 SANDANE

Landkredit
Karl Johansgt. 45
0162 OSLO 1

ROGNAN FARGEHANDEL
Maling · Tapet · Gulvbelegg · Tepper
Boks 29 · 8250 Rognan · Tlf. 081/90650

Tromsø Samvirkelag
P.b. 902, 9001 TROMSØ

Hans Hansen Slipp og Verksted
8845 SELØY
Tlf.: 086-59 244

Nordkronen A/S
P.b. 1504 Kjelvene
4004 STAVANGER

VOLVO Volvo Norge A/S
1410 Kolbotn

BERG KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
9385 Skaland

Lom og Skjåk Sparebank
2686 LOM

Hjelpemiddelsentralen
P.b. 439
4001 STAVANGER

Marnadal Kommune
4534 MARNADAL

Amitech as
- Et datterselskap av Autronica AS
Øvrehagan 8, 7460 RØROS

Hølen Verktøyindustri
P.b. 54
1550 HØLEN

Nord Hordaland Kraftlag
Knarvik
5100 ISDALSTØ

Latimer Metal-Kemi A/S
P.b. 124
2011 STRØMMEN

Karlsrud Frisør og Parfymeri
Rasks vei 42
1153 OSLO 11

Storøs Bilsenter A/S
P.b. 43
8530 BJERKVIK

Brekke Autoservice
Brekkevn. 6
0883 OSLO 8

Lett-Service A/S
Etterbehandling av trykksaker
Sognsvn. 75, 0855 OSLO 8. Tlf.: 02-18 14 80
Fax: 02-18 01 10. P.b. 86 Tåsen, 0801 OSLO 8

HOLMESTRAND HANDELSTRYKKERI A/S
Langgt. 34 – Postboks 229 – 3081 Holmestrand
Tlf. 033/51 271 – Telefax 033/52 894

Hjelpemiddelsentralen
P.b. 51
5031 LAKSEVÅG

Permea
P.b. 100 Vågsbygd
4602 KRISTIANSAND

LAVANGEN KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
9465 Tennevoll

BEIARN KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
8110 Moldjord

Ørsta Stålindustri a|s
6150 Ørsta. Tlf.: 070-66550.

Rehab. Senteret N. Norges Kurbad 9000 TROMSØ	**Delta Electronics A/S** P.b. 88 3195 BORRE
Sør-Trøndelag Kraftselskap P.b. 7735 7002 TRONDHEIM	**Oppdal Kommune** Helse- og sosialetaten 7340 OPPDAL
Ousdal INKASSO A.S Medlem av Norske Inkassobyråers Forening - N.I.F. Jærvn. 34, P.b. 705 Krossen 4301 SANDNES. tlf. 04/66 70 32	**Kåre Husabø** 5842 LEIKANGER
AVEN AS 3080 Holmestrand. Tlf. (033) 51 914.	**Data-Buss as** Holtervelen 22, Drøbak Postadresse: Drøbak City, 1440 Drøbak Telefon (09) 93 10 10 • Telefax (09) 93 37 74
Svelvik El-verk P.b. 40 3061 SVELVIK	**Computerservice A/S** Fekjerv. 7 1360 NESBRU
A/S Asmussen og Straud Drammensvn. 130 c 0277 OSLO 2	**Bijak Maskin A/S** Espelandsvn. 213, 5065 Blomsterdalen. Tlf.: 05-22 40 46
Agra Industrier A/S P.b. 4644 0506 OSLO 5	**Valle Sparebank** 4690 VALLE Tlf.: 043-37 101
BRULAND LÅGPRIS *Kvalitetsvarer – Lågpris – Trivsel* *Butikken for alle!* *6800 FØRDE*	**Selje Kommune** Helse- og sosialetaten 6740 SELJE
Renee og Minicut Hårsenter Langgt. 38 3080 HOLMESTRAND	**Dr. Techn. Olav Olsen A/S** P.b. 139 1324 LYSAKER
Phontech A/S Sørby 3178 VÅLE	**Alvdal Skurlag A/L** 2560 ALVDAL

Scanvest Olivetti A/S P.b. 4104 4602 KRISTIANSAND S.	**Norske Backer A/S** Industrivn. 19 2200 KONGSVINGER
 NORGES HYPOTEKINSTITUTT CONRAD MOHRS VEG 29 POSTBOKS 38 · 5032 MINDE TELEFON 05/28 32 25	**Hemsedal Kommune** Helse- og sosialetaten 3560 HEMSEDAL
Vindern Optik A/S Postboks 24 0319 OSLO 3	**Strikkolf A/S** Hegdehaugsvn. 30 0352 OSLO 3
 Rådg. ingeniører, Bygg - VVS - Elektro FORTIFIKASJON AS P.b. 4363 Torshov, 0402 Oslo 4 Tlf. 02 - 37 61 85, Fax 02 - 35 10 42	**Narvik Energiverk** Kongensgt. 47 8500 NARVIK
Warner Brothers Norge A/S P.b. 7053 Homansbyen 0306 OSLO 3	 Magnor 2240 MAGNOR
Skipspost A/S Postboks 63 1330 OSLO LUFTHAVN	 HAFSLUND NYCOMED P.b. 5010 Majorstua 0301 OSLO 1
A/S Gåver og Papir 3890 YTRE VINJE	**T.S. Berntsens Regnskapskontor** Wergelandsvn. 25 0167 OSLO 1
 Rica Jæren Hotell A/S 4340 BRYNE Tlf.: 04-48 24 88	**Sandviks Bokforlag** Sverdrupsgt. 23 4007 STAVANGER
Oasen Senterforening 5033 FYLLINGSDALEN	**Buskerud Trevare A/S** 3340 Åmot Tlf.: 03-78 48 55
Olav Avflem 6870 OLDEN	**Tysfjord Helse- og sosialkontor** P.b. 100 8280 KJØPSVIK

Sunnmøre Sandblåsing A/S
P.b. 102
6065 ULSTEINVIK

Heimdal Propulsion A/S
Postboks 2091
6401 MOLDE

OPTIKER
ROAR WIKLUND
Elvegt. 20, 4400 Flekkefjord. Tlf. 23961

anker-sønnak

T. Skretting A/S
Sjøhagen 15
4016 STAVANGER

Rosenberg Gjestehus
Rosenberggt. 13
5015 BERGEN

WÄRTSILÄ SULZER DIESEL
Hestehagen 5, 1440 DRØBAK
Tlf.: 02-93 29 60

Store Bergen Boligbyggelag
Johan Berentsv. 4
5031 LAKSEVÅG

Torbjørn G. Andersen
Busketeigen 5
6452 RØBEKK

STEIGEN KOMMUNE
Helse- og sosialetaten
8083 Leinesfjord

Rogaland Skipsservice
P.b. 7033
4001 STAVANGER

Cinderella Motell
4992 FIANE
Tlf.: 041-58 315

Tannlege Eikås
P.b. 171, 6771 NORDFJORDEID

Romsli
Oddvar Solbergsvei 83
0970 OSLO 9

Grimstad Kommune
Helse- og Sosialetaten
4890 GRIMSTAD

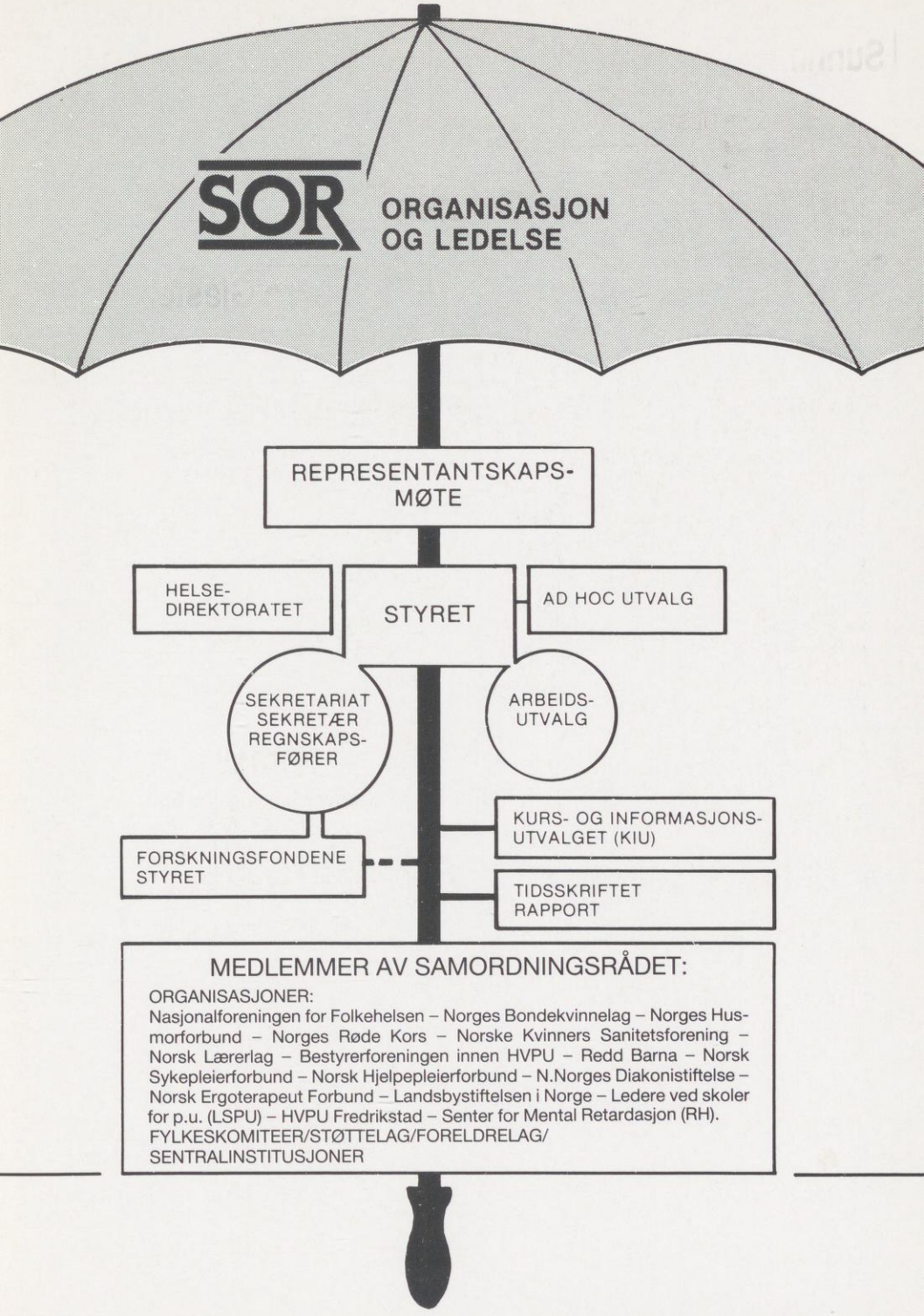
STAR AUTO A/S
Ing. Rybergsgt. 108
3027 Drammen
Tlf.: (03) 82 26 80
TOYOTA

Bjugn Kommune
Helse- og Sosialetaten
7160 BJUGN

Vartdal Verksted A/S
6170 VARTDAL
Tlf.: 073-42 160

Tjeldsund Sosialkontor
9444 HOL I TJELDSUND

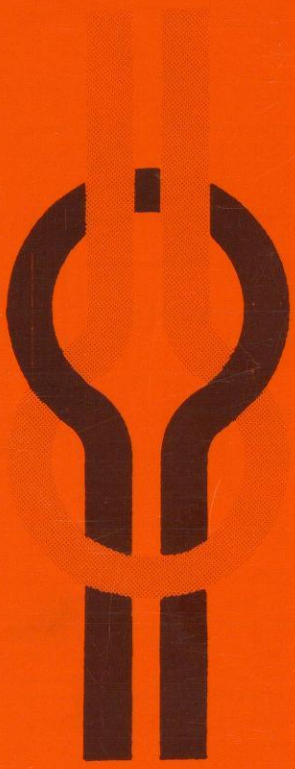
Orkdal Kommune
7300 ORKANGER

SOR
ORGANISASJON
OG LEDELSE
REPRESENTANTSKAPS-
MØTE
HELSE-
DIREKTORATET
STYRET
AD HOC UTVALG
SEKRETARIAT
SEKRETÆR
REGNSKAPS-
FØRER
ARBEIDS-
UTVALG
KURS- OG INFORMASJONS-
UTVALGET (KIU)
FORSKNINGSFONDENE
STYRET
TIDSSKRIFTET
RAPPORT
MEDLEMMER AV SAMORDNINGSRÅDET:
ORGANISASJONER:
Nasjonalforeningen for Folkehelsen – Norges Bondekvinnelag – Norges Husmorforbund – Norges Røde Kors – Norske Kvinners Sanitetsforening – Norsk Lærerlag – Bestyrerforeningen innen HVPU – Redd Barna – Norsk Sykepleierforbund – Norsk Hjelpepleierforbund – N.Norges Diakonistiftelse – Norsk Ergoterapeut Forbund – Landsbystiftelsen i Norge – Ledere ved skoler for p.u. (LSPU) – HVPU Fredrikstad – Senter for Mental Retardasjon (RH).
FYLKESKOMITEER/STØTTELAG/FORELDRELAG/
SENTRALINSTITUSJONER

1061
UNIVERSITETSBIBL. I OSLO
AVISKONTORET
DRAMMENSVN. 42
0255 OSLO 2

Utgiver:
SAMORDNINGSRÅDET –
Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

Returadresse:
RAPPORT
Postboks 98, 3570 ÅL

Holmestrand Handelstrykkeri A/S